

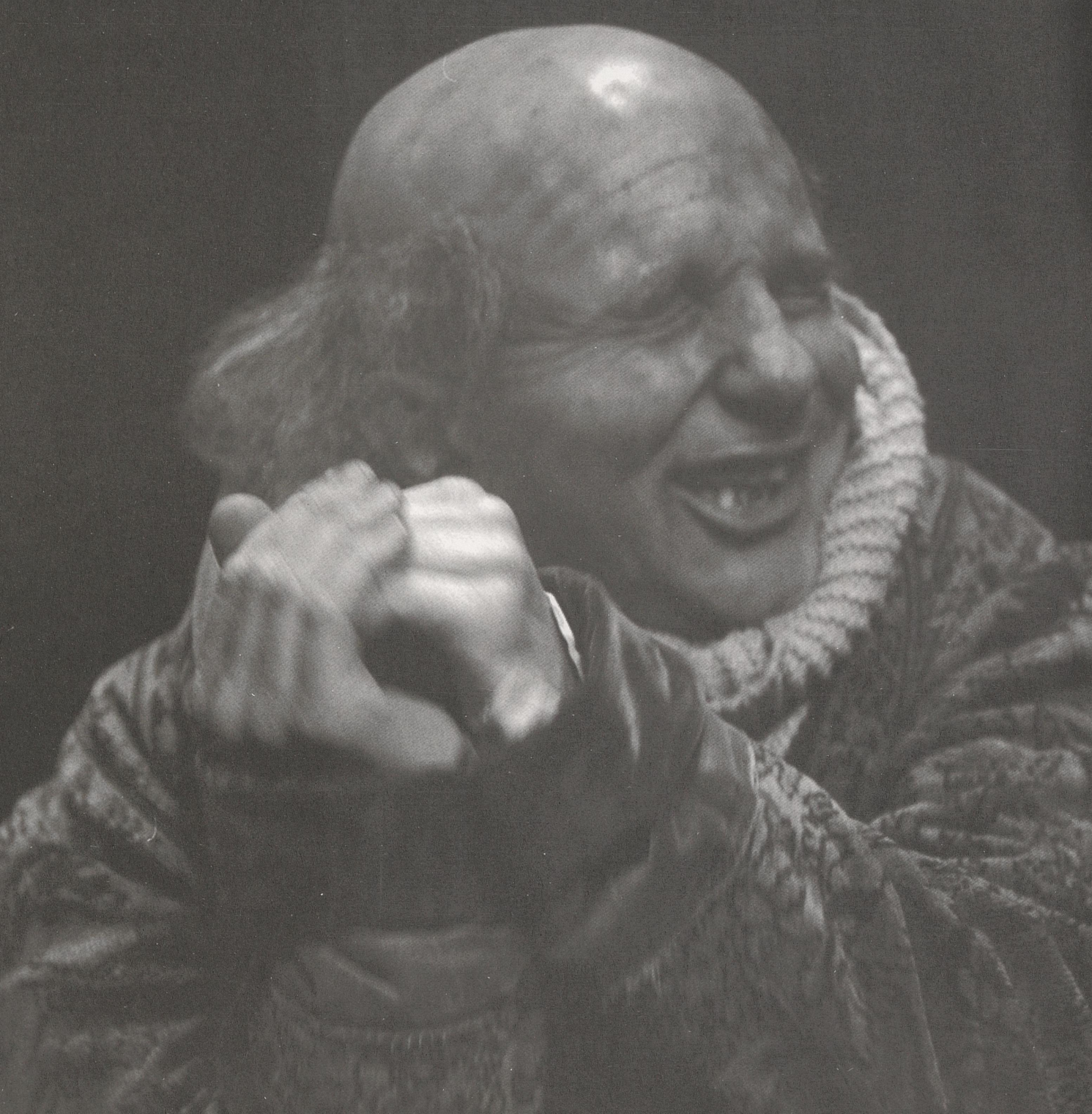
DEN GJERRIGE

av Molière

Hovedscenen

ROGALAND

TEATER

v e l k o m m e n

Kjære publikum!

«Det har skjedd et mirakel i europeisk teater, og det miraklet heter Katona József-teatret,» skrev Renate Klett i det tyske tidsskriftet *Theater Heute* i november 1987.

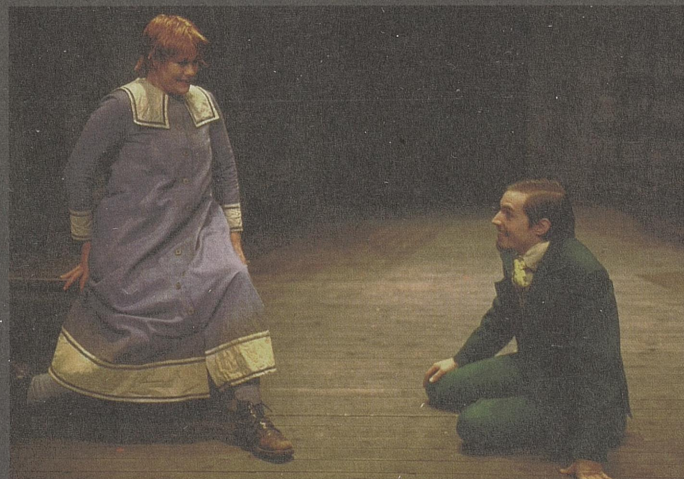
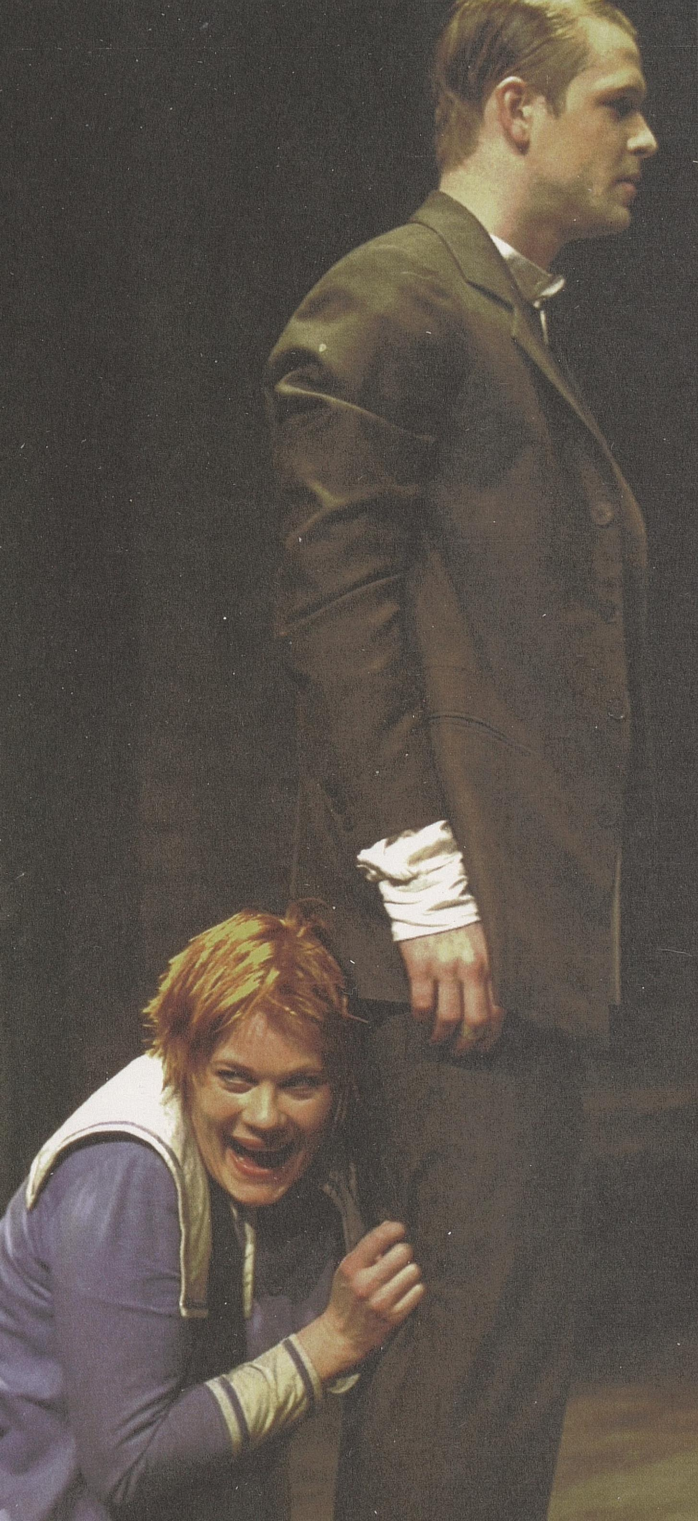
Våren 1993 hadde jeg gleden av å ha et studieopphold ved det etterhvert sagnomsuste teatret i Budapest. Jeg kom til et teater som muligens var fattig på penger, men til gjengjeld struttet av talent, generøsitet og vitalitet. Forestillinger som *Revisoren* av Gogol, Jarrys *Kong Ubu* og Kleists *Den knuste krukken* gjorde voldsomt inntrykk på en uerfaren norsk instruktørelev.

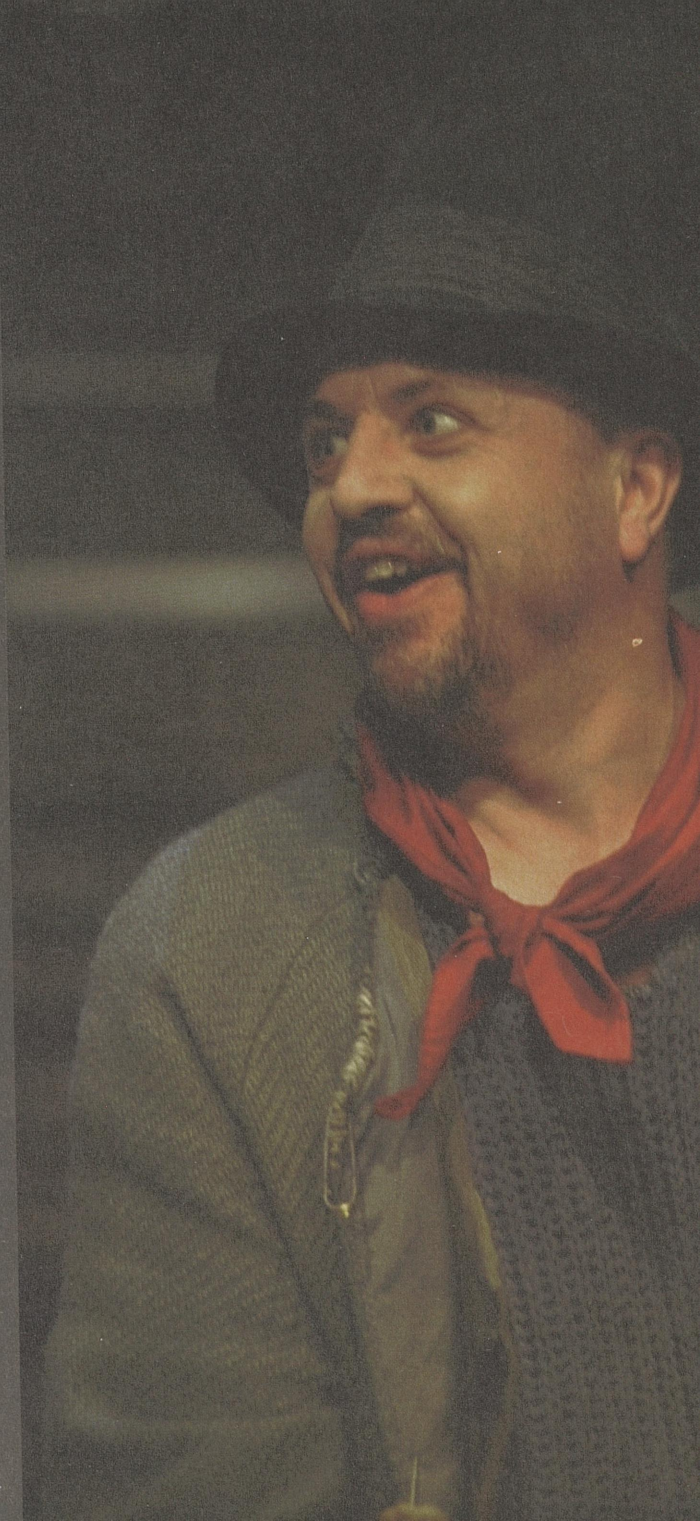
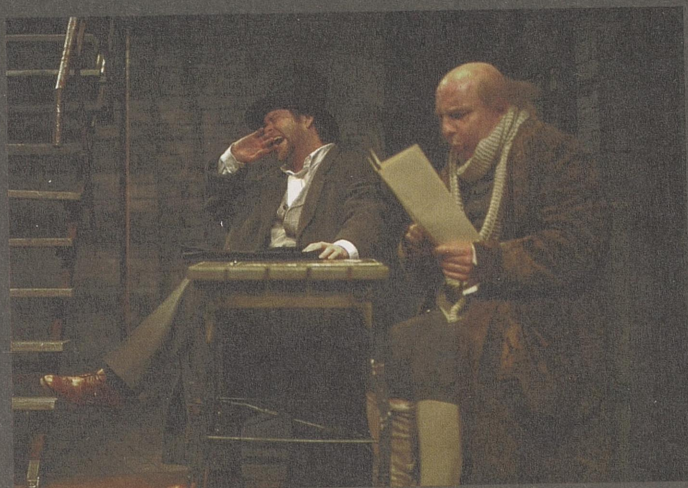
Zsámbéki's fargesprakende oppsetninger og hans fantasifulle grep om klassikerne har begeistret en hel teaterverden, fra Caracas til Hong Kong. Det er derfor med adskillig stolthet vi i kveld kan presentere Molière i Zsámbéki's regi her i Stavanger. *Den gjerrige* er ikke bare en av Molières morsomste komedier, det er også et teaterstykke vi i vårt hypermaterialistiske, pengejagende norske nittital har usedvanlig godt av å bli konfrontert med.

Vel møtt i teatret!

Eirik Stulø

NBR-DEPOTBIBLIOTEKET
POSTBOKS 278 - 8601 MO

Molière

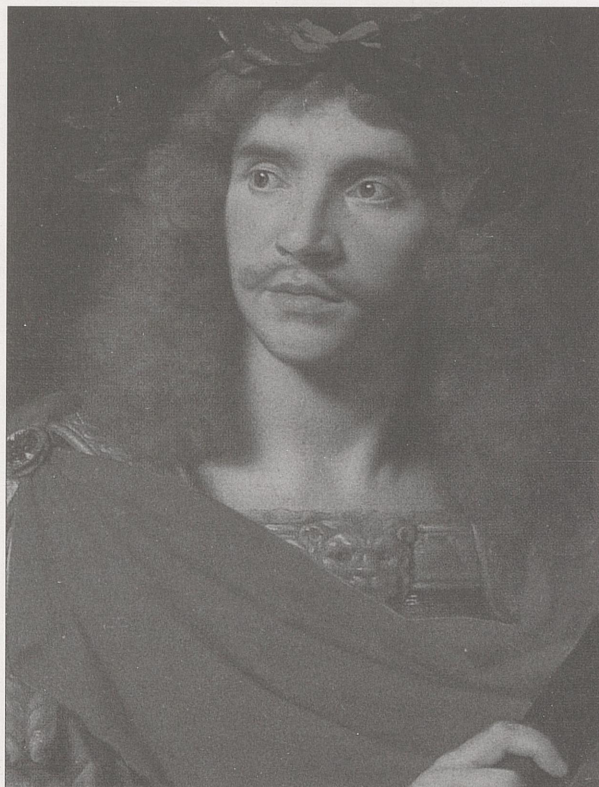
– komiker og komedieforfatter

Molière skrev *Den gjerrige (L'Avare)* i 1668, mens han virkelig sto på toppen av sin karriere. Hans ofte giftige, men alltid hylende morsomme studier av menneskelig dårskap hadde sikret ham en stor beundrer i kong Ludvig XIV, selveste Solkongen. Kongen lot Molière få spille i Palais-Royal, og var gudfar for hans eldste sønn, Louis. I 1668 har Molière avsluttet det som i dag regnes som de tre store komediene, *Dom Juan* (1665), *Misantropen* (1666) og *Tartuffe* (1664-1667). I dag regnes Molière som Frankrikes fremste skuespillforfatter gjennom tidene, og nasjonalteatret Comédie-Française er «Molières teater».

I motsetning til sine mange dramatikerkolleger i samtiden, med tragedieforfatterne Corneille og Racine som de mest kjente, var Molière et allsidig teatermenneske. Han hadde lang erfaring som skuespiller og teatersjef før de første kjente skuespillene han ble skrevet. Og de mange skuespillene ble skrevet til hans egen trupp, spesielt skrevet for ham selv og skuespillerne hans. Der ligger kanskje noe av hemmeligheten bak Molières suksess, og forklaringen på hvorfor de store komedierollene er så gode: rolleskikkelser som Orgon i *Tartuffe*, Sgaranelle i *Dom Juan*, Argan i *Den innbilt syke* og Harpagon i *Den gjerrige* er skrevet av en stor komedieforfatter med en stor komedieskuespiller i tankene: ham selv.

Molière skulle først og fremst bli kjent for sine karakterstudier. Med mulig unntak for farsene hans, tar alle stykkene utgangspunkt i et dominerende karaktertrekk som skildres med innsikt og med stor komikk, men ofte med en tydelig tragisk undertone. Enten hovedpersonen er religiøst besatt (Orgon i *Tartuffe*), sykkelig oppriktig (Alceste i *Misantropen*) eller gjerrig som Harpagon, er han nødt til å handle i tråd med dette karaktertrekket – og foretar seg de skrekkeligste ting uten rot i verken fornuft eller nestekjærlighet. Publikum ler seg skakke, men klarer ikke la være å synes synd på disse stakkarslige maktmenneskene. Molière går elegant, men effektivt til verks, og opererer etter prinsippet *showing instead of telling*, helt i tråd med oppskriften som går tilbake til antikkens Hellas og Aristoteles' *Poetik*.

Egentlig var Molière, eller Jean-Baptiste Poquelin som han egentlig het, tiltenkt en helt annen karriere. Han ble født i Paris i januar 1622, som eldste sønn av en velstående møbeltapetserer som blant annet leverte møbler til kongen. Jean-Baptiste fikk gymnasutdanning og studerte en kort periode jus i Orléans. Alle forventet at han, tradisjonen tro, skulle overta verkstedet etter faren. Men unge Jean-Baptiste oppdager teatret, blir bitt av teaterbasillen, og danner i 1643 kompaniet l'Illustre-Théâtre – Det Berømte Teatret – sammen med venninnen Madeleine Béjart og åtte andre. Året etter tar han navnet Molière.

Det kunne være fristende å si at resten er historie, men veien til suksess og berømmelse skulle bli lang. L'illustre-Théâtre fikk slite med store økonomiske problemer, og i 12 år levde Molière og Madeleine som omreisende skuespillere i den franske provinsen. Truppen viderefører den italienske Commedia dell'Arte-tradisjonen med sitt faste typegalleri – Harlekin, Columbine, Pantalone og mange andre – men overfører snart typene, lett omskrevne, til nye teaterstykker, ført i pennen av Molière selv. *L'Étourdi (Den ubetenksomme)* som settes opp i Lyon i 1654 er det eldste stykket som er bevart.

Med *Tartuffe*, som han første gang viser en versjon av i 1664, provoserer Molière de strenge jansenistene, som beskylder ham for blasfemi. Det blir starten på en langvarig strid som krever mye av Molières energi, og stykket går gjennom mange sensurrunder og flere versjoner, før det endelig blir en betydelig suksess i 1669 – bare noen måneder etter uroppførelsen av *Den gjerrige*. Molière spilte tittelrollen i *Den gjerrige*, og den store rollen som *Orgon* i *Tartuffe*. Til tross for problemene med kirken, og et langt sykdomsavbrudd vinteren 1665-66, står Molière på toppen av sin karriere. Han har fiender, men enda flere venner – både i hoffet og i det litterære miljøet. Hans teatertrupp får status som Troupe du Roi (Kongens trupp) høsten 1665, noe som sikrer Molière en årlig inntekt på 7.000 franc. Ni av Molières tretti komedier kom til i årene 1665-1668 – og Molière var dramatiker, instruktør, skuespiller og teatersjef på én gang! Truppen satte også opp stykker av andre dramatikere, bl.a. Racine og Corneille. Racine og Molière blir uvenner i desember 1665, og Racine velger i stedet et annet teater til å sette opp hans tragedie *Alexandre*.

Suksessen fortsetter i årene som kommer, men Madeleine Béjarts død i 1671 går sterkt inn på Molière. På dødsleiet frasier hun seg skuespilleryrket, noe som sikrer henne retten til å begraves i vigslet jord. *Den innbilt syke* har premiere 10. februar 1673. En uke senere er det fjerde forestilling. Molière spiller hovedrollen som Argan, er svært syk, men nekter å avlyse forestillingen. Han får et illebefinnende i sluttscenen, fraktes hjem og dør i løpet av en time. Han har ikke rukket å avsverge skuespilleryrket, og nektes først begravelssakramentet. Enken Armande får med kongens hjelp likevel tillatelse av erkebiskopen til å begrave Molière på Saint-Eustache-kirkegården.

Bare to uker senere gjenåpner Palais-Royal med *Misantropen*, nå med Baron i rollen som Alceste, og 3. mars 1673 settes *Den innbilt syke* opp med La Thorillière i tittelrollen. The Show Must Go On!

Molières skuespill

1654	<i>L'Étourdi</i>
1656	<i>Le Dépit amoureux</i>
1658	<i>Le Docteur amoureux</i> (tapt)
1659	<i>Les Précieuses ridicules</i>
1660	<i>Sgaranelle ou le Cocu imaginaire</i>
1661	<i>Dom Garcie de Navarre</i>
<i>L'École des maris</i>
<i>Les Fâcheux</i>
1662	<i>l'École des femmes</i>
1663	<i>La Critique de l'École des femmes</i>
<i>L'Impromptu de Versailles</i>
1664	<i>Le Mariage forcé</i>
<i>La Princesse d'Élide</i>
<i>Tartuffe</i> (første utkast)
1665	<i>Dom Juan</i>
<i>L'Amour médecin</i>
1666	<i>Le Misanthrope</i>
<i>Le Médecin malgré lui</i>
<i>Mélicerte</i>
<i>La Pastorale comique</i> (tapt)
<i>Le Sicilien ou l'Amour peintre</i>
1667	<i>L'Imposteur</i> (ny versjon av <i>Tartuffe</i>)
1668	<i>Amphytrion</i>
<i>Georges Dandin</i>
<i>L'Avare</i>
1669	<i>Tartuffe</i>
<i>La Gloire du Val-de-Grâce</i>
<i>Monsieur de Pourceaugnac</i>
1670	<i>Les Amants magnifiques</i>
<i>Le Bourgeois gentilhomme</i>
1671	<i>Psyché</i>
<i>Les Fourberies de Scapin</i>
<i>La Comtesse d'Escarbagnas</i>
1672	<i>Les Femmes savantes</i>
1673	<i>Le Malade imaginaire</i>

OTS

Karakterer

av Theofrast

Theofrast (ca. 370-285 f.Kr.) studerte filosofi og ble elev av Aristoteles da han var 25 år gammel. Han fulgte sin læremester til Makedonia, og ble utpekt som den store filosofens arvtaker da de vendte tilbake til Aten i 334. Han het opprinnelig Tyrtaemus, men fikk tilnavnet sitt (navnet betyr «den guddommelige taleren») for sin fantastiske retorikk.

Theofrast skrev en rekke arbeider om etikk og moralfilosofi, men det var først og fremst de små skissene *Karakterer* (antakelig 319 f.Kr.) som skulle gjøre ham kjent. I motsetning til læremesteren Aristoteles' verk *Nikomakeansk etikk* som også skildrer ulike mennesketyper, tar *Karakterer* utelukkende for seg menneskenes dårlige egenskaper – i grundige beskrivelser, ofte med detaljerte referanser til politikk og samfunnsliv i datidens Aten.

Forskerne strides om hva som var Theofrasts mål med å skrive om sine *Karakterer*, men boka har blitt lest og har inspirert europeiske komediediktere fra renessansen og utover. Menander, den klassiske komediens «far», skal ha vært elev av Theofrast. *Karakterer* ble gitt ut på fransk for første gang i 1612.

GJERRIGHET

Gjerrighet er en overdrevet motvilje mot utgifter. Gjerrigknarken er typen som stipulerer tilbakebetalingen av en halv skilling til «inneværende måned, her i dette huset». Når han spiser middag med andre, regner han ut hvor mange glass hver enkelt har drukket; han gir en mindre offergave til selskapets skytsgud Artemis enn noen andre rundt bordet. Når noen har handlet varer for ham på markedet til spottpris og gir ham regningen, vil han avvise dem og si at det er for dyrt. Når en tjener knuser en leirkrukke eller et serveringsfat, vil han trekke det fra kosten deres. Og hvis kona hans mister en mynt, er han i stand til å flytte på tallerkener, sofaer og kister, og lete under gulvplankene. Dersom han selger noe, forlanger han så mye at kjøperen ikke vil kunne selge videre uten å tape penger.

Han tillater ikke at noen spiser fisker fra hans egen hage, eller går gjennom markene hans, eller plukker opp en oliven eller daddel som har falt på bakken.

Han besøker forretningsførerene sine hver dag for å sjekke om han stadig har like mye. Han er tilbøyelig til å kreve strafferente og renters rente. Når han inviterer valgkretsen sin på middag, serverer han kjøttet skåret opp i bittesmå porsjoner. Når han går på handletur, kommer han tilbake uten å ha kjøpt noe. Han forbyr kona å låne ut salt, eller en lampeveke, eller karve, oregano, havrekorn, girlander eller offerkaker, fordi han mener at det i løpet av et år representerer et betydelig beløp.

Vanligvis liker gjerrigknarker at pengeskrinene blir leirete og nøklene rustne, og selv går de i frakker som ikke dekker lårene deres, smører seg inn med olje fra bittesmå flasker, barberer hodet, tar på seg sko først etter middag og forlanger av vaskeriet at frakkene får mye kalk slik at de ikke raskt blir skitne igjen.

MISTENKSOMHET

Mistenksomhet er selvsagt overbevisning om at alle lurer en. Den mistroiske er typen som, når han har sendt en slave for å gjøre innkjøp, sender en annen etter for å finne ut hvor mye han betalte. Selv om han selv bærer pengene sine, setter han seg stadig ned for å telle hvor mye han har. Når han har lagt seg, spør han kona om hun har låst inn pengeskrinet, om skapet er forseglet og bolten på plass foran inngangsdøra, og selv om hun svarer ja står han opp, naken og barbeint, tenner lampa og løper rundt for å sjekke alt dette, og først da kan han få litt søvn. Når folk skylder ham penger tar han vitnene med seg når han krever inn renter, slik at de ikke vil kunne benekte gjelden. Han vil ikke levere frakken sin til det beste vaskeriet, men til det som kan garantere ham at den ikke blir borte. Hvis noen kommer til ham for å låne drikkebegre vil han helst ikke gi dem fra seg i det hele tatt, men hvis det er en slektning eller nær venn gjør han det bare etter at han så å si har taksert legering og vekt, og nærmest forlangt at noen skal garantere for kostnadene hvis noe må erstattes. Når han går sammen med en slave ber han ham om ikke å gå bak, men foran, slik at han kan passe på så slaven ikke rømmer. Til dem som kjøper noe av ham og sier: «Legg det sammen og før det på kontoen min, jeg har ikke tid ennå,» sier han: «Ikke bry deg om det, jeg går sammen med deg til du får tid.»

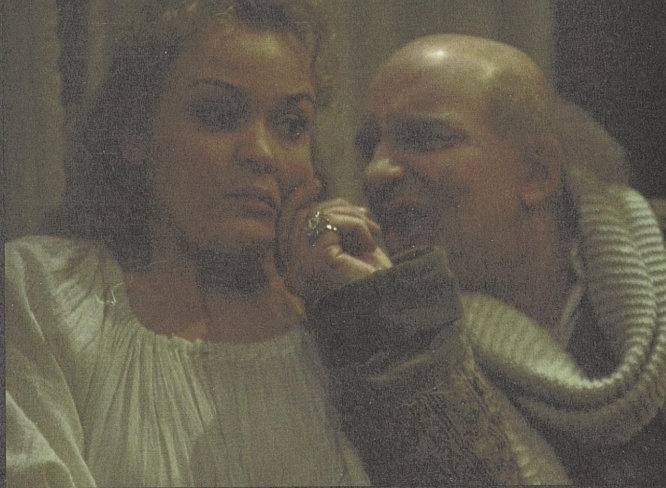
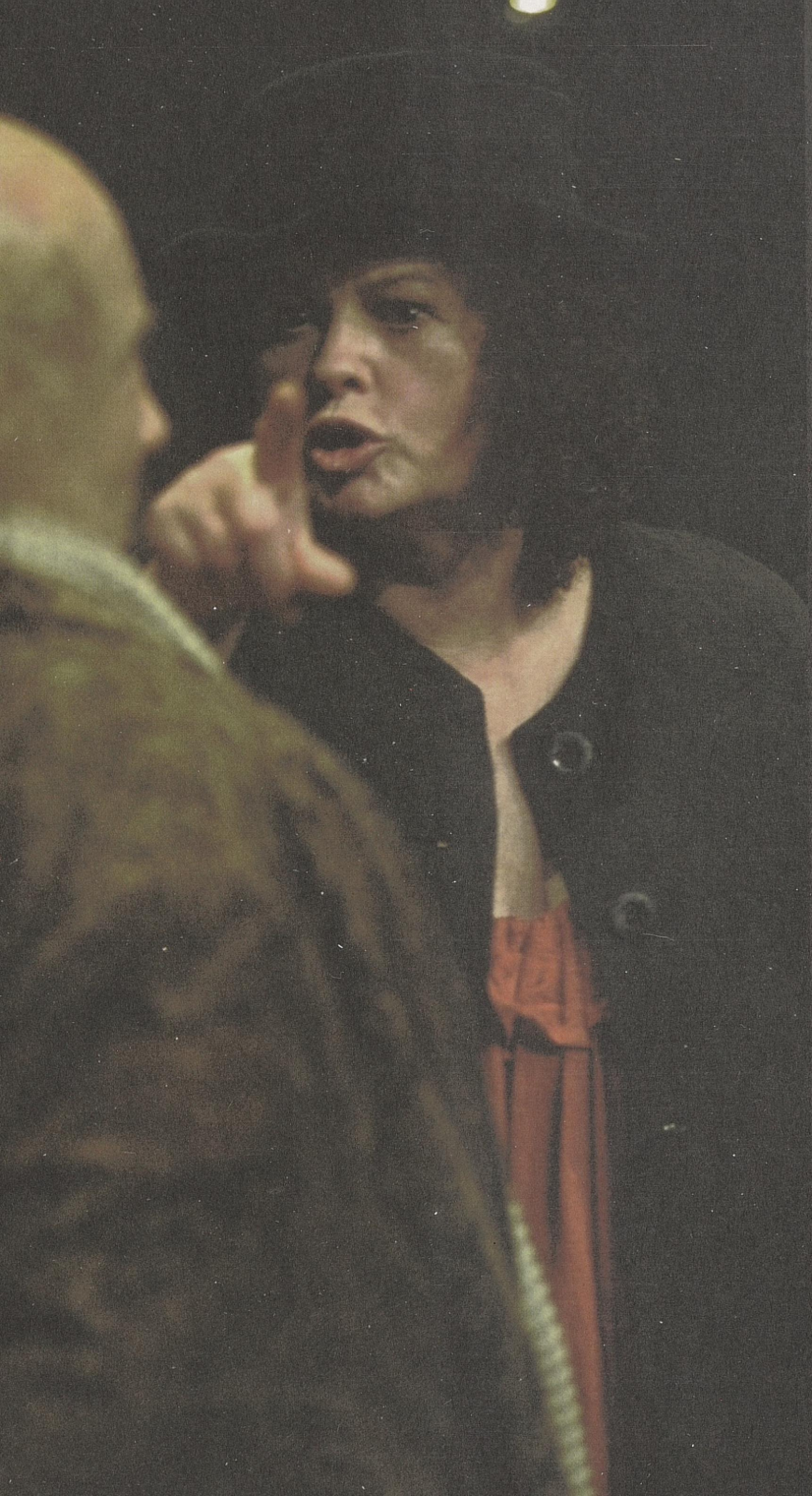
MANGEL PÅ GENERØSITET

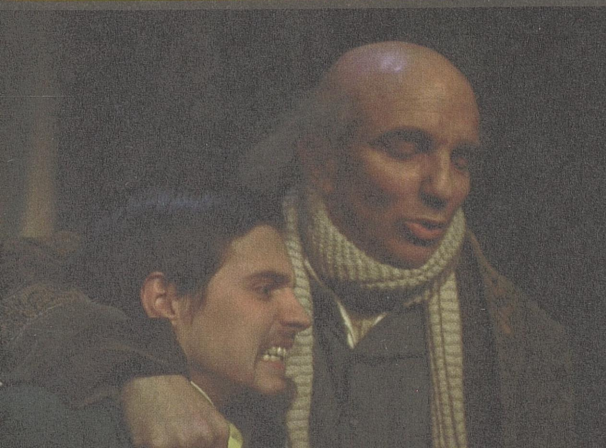
Mangel på generøsitet er det samme som fravær av stolthet når det handler om utgifter. Den ugenerøse er typen som, dersom han vinner tragediekonkurransen, bare dedikerer en treplanke med sitt eget navn på til Dionysos.

Når man i en forsamling samler inn penger til nødhjelp, vil han enten forholde seg taus eller gå sin vei. Når han gifter bort datteren sin, selger han alt kjøttet fra ofringen unntatt det som prestene skal ha, mens folkene han leier inn til bryllupsfesten må ha med egen mat.

Når han er kaptein for et skip rer han opp til seg selv med styrmannens sengetøy, og legger sitt eget til side. Han passer på å ikke sende barna sine til læreren under den årlige avslutningsfesten, men sier at de er syke slik at de slipper å ta med seg gaver. Når han handler, bærer han kjøttet hjem fra markedet i hendene, med grønnsakene i folden i frakken. Når han får frakken vasket, går han ikke ut av huset. Hvis en venn trenger å låne penger, og har snakket med ham om det, flykter han unna vennen når han ser at han nærmer seg, og tar en omvei hjem.

Selv om kona hadde med seg medgift, kjøper han ingen slavinne til henne, men leier en som kan gå sammen med henne når hun forlater huset. Han har sko med såler som er festet på nytt, og sier «De er slitesterke som jern.» Så snart han våkner, vasker han huset, og fjerner loppene fra møblene. Når han setter seg ned, drar han den billige frakken sin til side, selv om det skulle være det eneste han har på seg.

DEN GJERRIGE

av Molière
oversatt av Sverre Rødahl

Instruktør:
Scenograf:
Kostymedesigner:
Lyssetter:
Maskør:
Dramaturg/tolk:

Gábor Zsámbéki
Csörsz Khell
Ingrid Nylander
Haakon Espeland
Trine Elden
Cecilia Ölvecsky

Inspisient: Kristin Boye Hansen
Regissassistent: Ingrid Valvik
Dramaturg: Michael Evans
Tolk: Zsófia Domsa
Rekvisitør: Wenche Solgård
Scenemester: Nils Vold/Terje Skjørestad
Sufflør: Bjørg Oddny Bergjord
Påkleder: Laila Åserød Lidsheim
Frisør: Inger Hermansen
Lydarbeid: Frode Ytre-Arne

Program: Olav Torbjørn Skare (red.), Anders Dale, Michael Evans og Eirik Stubø.

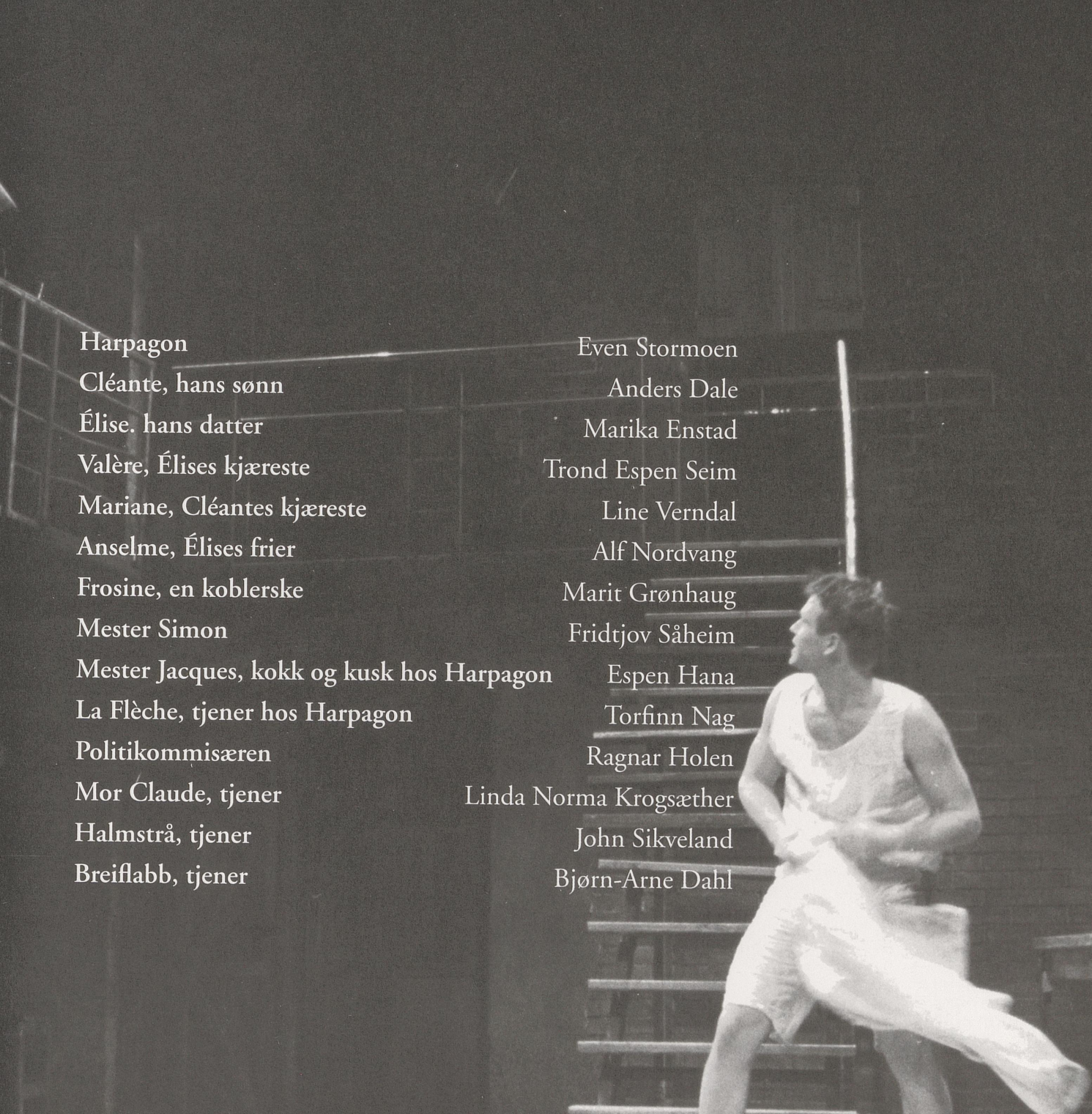
Ansvarlig utgiver: Eirik Stubø.

Omslagsfoto: Kjetil Alsvik, idé: Csörsz Khell.

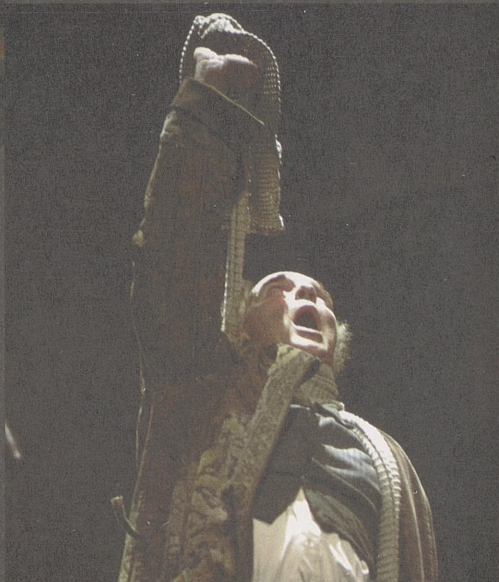
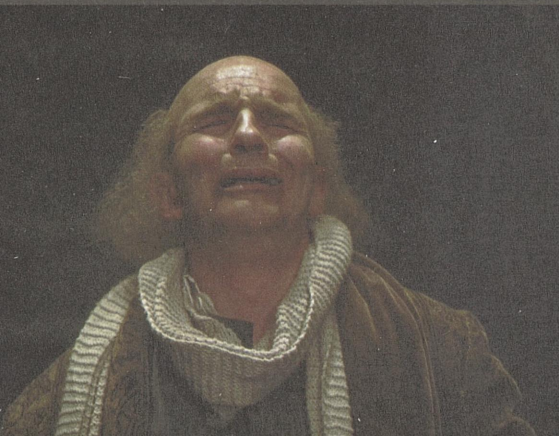
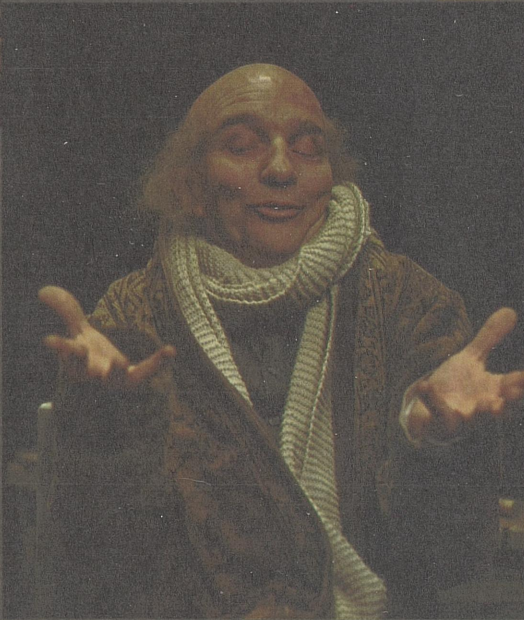
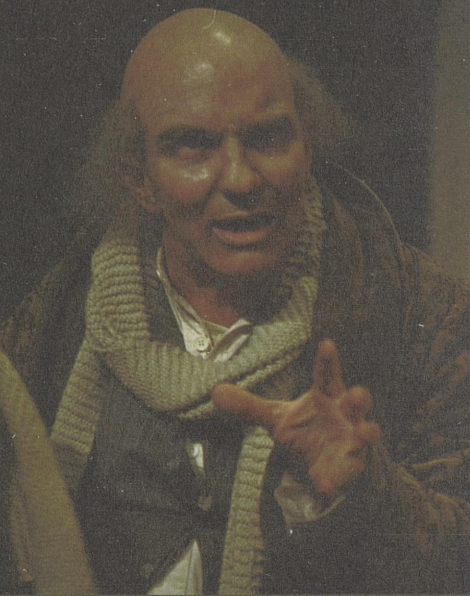
Foto: Petter Hegre.

Trykk: Gunnarsahaug

Premiere på Hovedscenen 21. mars 1998.

Harpagon	Even Stormoen
Cléante, hans sønn	Anders Dale
Élise, hans datter	Marika Enstad
Valère, Élises kjæreste	Trond Espen Seim
Mariane, Cléantes kjæreste	Line Verndal
Anselme, Élises frier	Alf Nordvang
Frosine, en koblerske	Marit Grønhaug
Mester Simon	Fridtjov Såheim
Mester Jacques, kokk og kusk hos Harpagon	Espen Hana
La Flèche, tjener hos Harpagon	Torfinn Nag
Politikommisæren	Ragnar Holen
Mor Claude, tjener	Linda Norma Krogsæther
Halmstrå, tjener	John Sikveland
Breiflabb, tjener	Bjørn-Arne Dahl

Franske forfattere om gjerrighet

«Dionysos viste storsinn ved en slik anledning. Han ble varslet om at en av syrakuserne hadde gjemt en skatt i jorden sin. Han ga da mannen beskjed om å komme med skatten til ham, hvilket han gjorde, men la i det skjulte, til side litt til seg selv, som han tok med seg til en annen by hvor han, nå som han hadde mistet lysten på å spare pengene, begynte å leve litt mer løssluppent. Da Dionysos fikk høre om dette, ga han mannen tilbake resten av skatten hans, og sa at nå som han hadde lært å bruke pengene, måtte han gjerne få dem tilbake.»

Michel de Montaigne: Essays.

«Den gjerrige bruker mer penger på én dag som død, enn han gjorde på ti år mens han levde; og arvingen hans mer på ti måneder, enn han selv klarte å bruke i hele sitt liv.»

Jean de la Bruyère: Karakterer

«For å være gjerrig, trengs bare latskap og inaktivitet. Derfor er gjerrigheten smittsom.»

Joseph Joubert: Notater

«Forakten for penger er utbredt særlig hos dem som ikke har noen. For å si det som det er: det er behagelig å ha penger, dels på grunn av de bekvemmeligheter de kan skaffe, men enda mer fordi de skaper et inntrykk av sikkerhet som virker beroligende. Og jeg tror nok at den uforklarlige gjerrigheten finner sin forklaring i en overdreven videreutvikling av denne følelsen av velvære.»

Georges Courteline: Filosofier

«Og hvis jeg var regjeringen, som portnersken min pleier å si, ville jeg uten nåde skattlegge dem som ikke bruker inntekten sin ut fra de ytre tegnene på falsk fattigdom. Jeg kjenner folk som har renter på sju eller åtte hundre tusen, og som ikke bruker en fjerdedel av dem. Jeg synes de både er dumme og også litt uhederlige. Sjekker uten dekning er en bankoperasjon som Strafferetten forholder seg til, og det er rettferdig at slikt blir straffet. strengt Jeg synes man burde være like streng når det gjelder dekning uten sjekker. Den som sparer på pengene ødelegger livsrytmen ved å avbryte pengenes sirkulasjon. Det har han ingen rett til.»

Sacha Guitry: En jukse-makers erindringer

Oversatt av Olav Torbjørn Skare

Instruktørens ord om *Den gjerrige*

I 1968 gikk Gábor Zsámbéki ut fra Teaterhøgskolens regilinje i Budapest. Fram til 1978 jobbet han i den ungarske landsbyen Kaposvár, hvor han i 1971 ble teatersjef. I løpet av den tiden ble teatret et av de viktigste teatrene i Ungarn. Mange av Ungarns nålevende, betydelige teaterpersoner begynte sin karriere i Kaposvár på den tiden. Mellom 1978 og 1982 var Zsámbéki ledende instruktør på Det Nasjonale Teatret i Budapest. I 1982 stiftet han Katona József Teatret sammen med en kollega. På slutten av 80-tallet fikk teatret internasjonal anerkjennelse, og har hele tiden vært landets mest populære teater.

Blant Zsámbékis oppsetninger finnes både klassikere og ungarsk samtidsdramatikk. Han regner selv sin førsteoppsetning av Korniss' *Halleluja* og *Kyllinghodet* av Spiró blant sine mest betydelige arbeider.

Oppsetningene hans har deltatt på rundt 50 festivaler. Zsámbékis oppsetning av Gogols *Revisoren* vant førsteprisen på teaterfestivalene i Beograd og i Caracas. I 1990 fikk hans oppsetning av Alfred Jarrys *Kong Ubu* kritikerprisen for beste utenlandske forestilling i Paris. I utlandet har han satt opp 20 forestillinger, på Cuba, i Tsjekkia, Israel og Tyskland. I flere år har Zsámbéki undervist på Teaterhøgskolen i Budapest. Mange av hans tidligere elever er nå skuespillere på Katona-teatret.

Molière er en av de forfatterne du oftest setter opp. Ikke bare i Budapest, men også i gjesteoppsetninger kommer du gjerne tilbake til ham. Hvorfor blir en ungarsk sceneinstruktør fra slutten av andre årtusen tiltrukket av en franskmann fra 1600-tallet?

Hver gang jeg tar for meg et Molière-stykke kjenner jeg hvor farlig, skjort, og mektig det er «å lage teater». Jeg kjenner til livet og teaterstridene hans, og dette spiller selvsagt inn i min oppfatning av ham. Hovedsakelig føler jeg derimot hvor modig han angriper alt som er motbydelig i mennesket og i samfunnet og hvor skruppuløst – med den velkjente teaterangsten – han samler redskapene for å underholde og for å nå fram med det han tenker.

Tartuffe, Dom Juan og Misantropen er de store eksistensielle stykkene, mens stykker som Den gjerrige og Den innbilt syke er komedier hvor forfatteren tar for seg en av de menneskelige svakhetene og setter den under ironiens lupe. Etter alt å dømme setter du opp disse mer enkle stykkene med stor forkjærlighet.

Molières velkjente skapninger (Alceste, Argan, Harpagon og de andre) har lenge blitt omtalt som «de store besatte». Utifra en mer moderne livsfølelse mener jeg at de snarere befinner seg i en eksistensiell felle. For å kunne gi svar på de uløselige problemene som omringer dem, strever de etter å utarbeide en generell livstrategi. Ved å eie og knege penger forsøker Harpagon å overvinne de andre, men strategien hans er grunnleggende feil. Dermed møter han enda flere konflikter, mens reaksjonene hans blir mer og mer livsfjerne.

Harpagon «oppdrar» sine barn alene. Han viser lite tegn på farskjarlighet, tvert imot anser han sine barn som tyver eller potensielle investeringer – hvor mye medgift de kan bringe til huset. Ifølge Molière drepes også de mest grunnleggende menneskelige forholdene av pengebegjær.

Harpagons menneskelige erfaringer tørkes ut etter hvert. Hans barn vokser opp i en unaturlig atmosfære, og blir derfor spinkle og glisne – akkurat som planter som får lite lys. Men for Harpagon blir de virkelig farlige; mange av stykkets situasjoner handler om en harmløs generasjonstrid. Snylterne – her Frosine og La Flèche – representerer også en fare for ham. De dukker som regel opp når de får snus på penger. Harpagon, som stadig kjemper mot sine innbilt tyver- og er blitt ødelagt av plager han selv har skapt – føler, ikke helt uten grunn, at de andre er klare til å ty til brutale redskaper. Vi er nødt til å se på Molières skikkelser og situasjoner med et mer nyansert syn; Roger Planchons Molière-oppsetninger fra de siste tiårene spiller en avgjørende rolle i dette.

Harpagon vil gifte seg; bruden er virkelig vakker og vil tilsynelatende gå med på det; men han klarer ikke å ofre det minste pengebeløpet på det som er viktig for ham.

Harpagon klarer ikke å akkumulere mye følelser i ekteskapsplanen, i dette ynkelige forsøket. Setninger som skulle handle om hans følelser overfor Marianne mangler i stykket. Derimot gjør han økonomiske beregninger. Scenen med Frosine kaster lys over at det ikke var den unge damens skjønnhet som fanget ham; det er heller alderdommen og døden han forsøker å lure.

Ifølge litteraturhistorien produserte Molière sine stykker i farten. Han trengte penger, og var derfor nødt til å skrive. Til tross for all sin genialitet merker vi av og til at det hastet for ham å skrive ferdig stykkene. Det virker som om han var blitt lei av sine egne intriger, og giddeløs knyttet trådene sammen. I Den gjerrige setter han et tilsynelatende upasselig punktum ved hjelp av et Dumas-lignende melodrama. Mange instruktører stryker eller forkorter dette. Du som ellers gjerne stryker i tekster, beholder hele denne delen. Du er ikke enig med kritikkene?

Jeg følte at det måtte være en grunn til at forfatteren på slutten av et så perfekt stykke syr igjen trådene i en frekk fart. I tillegg til dette temposkiftet dekker også oppramsingen av romantiske historier og verdens ulike geografiske steder en åpenbart hensikt fra forfatteren, dvs. i motsetning til Harpagon's mer og mer smale verden åpnes det for de mange mulighetene i menneskets liv. Selvfølgelig blir dette en uforståelig fargefilm for Harpagon.

Behovet for å skape de ulike karakterene med spesielt hensyn til deres utseende og gestikulasjoner var kanskje sterkere enn vanlig, men jeg mener at alt som Molière lærte av sin mester, Scaramouche, dvs. elementene fra commedia dell'arte, er dypt innprentet i stykket.

Tårer er mer internasjonale enn latteren. Men du er ikke redd for å sette opp komedier i utlandet. Hva er din erfaring; ler publikum i Tyskland, Finland og Israel av det samme som det ungarske?

I Ivan Passers strålende film *Intimate Lightning* sier en av begravelsesmusikerne til den andre: «Med en trist sang kan du vandre rundt hele verden.» En komedie blir derimot mottatt på ulike måter. Jeg fikk oppleve hvor forskjellig det søramerikanske og det tyske publikum reagerer på Molières komedier. I tilfelle av *Den gjerrige* er det snakk om en så velkjent menneskelig svakhet at den overlegne skadefryden fra publikum kan ligne på den som *Revisoren* blir møtt av over hele verden.

Alle sceneinstruktører påstår at de plasserer skuespilleren i fokus, men den som har sett dine oppsetninger vet, at du virkelig er en skuespillersentrert instruktør. Skuespillerne dine forsvinner ikke i fargerike tåker og blir heller ikke tjenere av en påtrent regidé. I Budapest er du både teatersjef og ledende instruktør som selv besetter rollene og som vet nøyaktig hvor mye man kan forvente av de enkelte. Anser du ikke som en ulempe at her må du jobbe med ukjente skuespillere?

Jeg liker å treffe nye skuespillere. Jeg håper alltid at jeg får lære noe nytt. Dette er ofte slik, selv om produksjonen kan bli preget av vanskelighetene og uforstand i forhold til ulike kulturer. Her jobber jeg derimot i et fint og hjelpsomt miljø.

Oppsetningene dine blir møtt av suksess på de fleste teaterfestivalene, du er en populær instruktør. Kan prosateater, etter din mening, være internasjonalt?

Teatret hvor jeg jobber i Budapest har vært på gjestespill på mer enn 60 teatre i verden i løpet av det siste tiåret. Giorgio Strehler, som var en av de største instruktørene av vår tid, nektet at forestillingene skulle oversettes eller tekstes når teatret hans, Picolo Teatro i Milano spilte i utlandet. Til det ytterste stolte han på spillets kraft, og at det finnes talløse kanaler for formidlingen på teateret utenom det språklige.

*Intervjuet av Cecilia Ölveczky,
oversatt av Zsófia Domsa.*

Csörsz Khell

Kveldens scenograf har vært Gábor Zsámbéki's faste scenograf gjennom 14 år, og har hatt scenografiansvaret for nesten alle hans oppsetninger siden 1984. Samarbeidet omfatter blant annet to tidligere oppsetninger av *Den gjerrige* og en rekke gjesteopptredener i utlandet, men går langt utover det klassiske repertoaret. Sammen har de blant annet laget Gogols *Revisoren*, Shakespeares *Helligtrekongersaften* og Kleists *Den knuste krukken* på Katona-teatret, Molières *Georges Dandin* i Frankfurt, Goldonis *Kafeen* i Düsseldorf og Horváths *Kasimir og Karoline* på Akademiet i Budapest. Han vil også nevne Mroczeks *Emigrantene* i Stuttgart i regi av Székely, Bühnners *Woyzeck* i regi av Koerber, Micus oppsetning av *Brødrene Karamasov* i den ungarske byen Veszprém og Ibsens *En folkefiende* i Moers i Tyskland i regi av Seidl.

– Ideene oppstår i et felleskap. Vi er som to drevne bridge-makkere, hvor den ene stiller spørsmål og makker umiddelbart forstår hva han skal melde tilbake, sier Khell, som ikke har nøyaktige tall på hvor mange oppsetninger de to har laget sammen, men raskt regner ut at det minst må være 40.

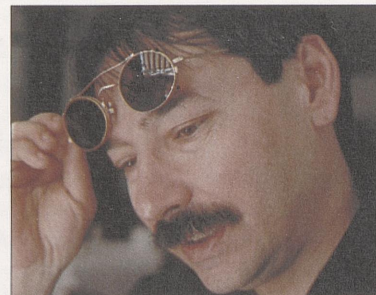
Csörsz Khells bror er også scenograf, og arbeider i tospann med Tamás Ascher, en annen av de ledende instruktørene ved Katona József-teatret. Det var gjennom broren at Csörsz selv ved en tilfeldighet begynte å arbeide med teater. Opprinnelig er han nemlig utdannet arkitekt og grafisk designer, i en mellomperiode da det ikke fantes scenograf-utdanning i Ungarn. Hans yngre bror var midt i sine avsluttende eksamener da han måtte takke nei til et scenograf-oppdrag, og foreslo at Csörsz kunne gjøre jobben i stedet. Resultatet ble så vellykket at han straks ble engasjert for nye oppgaver.

– Selv om du må lære deg å kjenne livet innenfor teatret for å bli en god scenograf, er det arkitektur du skaper, sier Khell, som fortsatt er aktiv både som arkitekt og grafisk designer – han tegner hus, møbler, interiør, illustrasjoner og plakater, og bruker helst betegnelsen visuell designer for yrket sitt. Som scenograf føler han at det er viktig å kjenne det håndverksmessige for løsningene han foreslår, og kan steppe inn både som møbelsnekker, rekvisittmaker, smed og maler når det trengs. – Dette er også en veldig fin måte å bli kjent med verkstedene på, og finne ut hva som er det enkelte teatrets styrke.

Han har bare pent å si om verkstedene på Rogaland Teater, men er spesielt imponert over kvaliteten på treverket i Norge. Sammenlikningsgrunnlaget burde være godt; arbeidet med Gábor Zsámbéki har gitt ham flere scenograf-oppdrag utenlands. I tillegg til at de to, som her, setter opp stykker ved utenlandske teatre, har også flere av Katona-teatrets oppsetninger turnert – og Khell har gjerne reist i forveien for å bygge opp scenografen på nytt. Til Alfred Jarrys *Kong Ubu* hadde Khell bygd opp en slags søppelplass, og når forestillingen turnerte i Latin-Amerika, ble dekorasjonen skapt på stedet. For Khell oppdaget raskt at søppel er noe helt annet i Latin-Amerika enn i Øst-Europa, slik at dekorasjonen så helt annerledes ut fra sted til sted – men hele tiden slik at det ga følelsen av collage som også regien la opp til.

Etter premieren i Stavanger venter flere scenografi-oppgaver i Stuttgart, bl.a. *Shopping and Fucking* og *En sporvogn til begjær*, samt *Die Hose* av den tyske dramatiker Karl Sternheim – satt i scene av Adriana Altaras, en meget dyktig tysk skuespiller som han ble kjent med da hun spilte i *Fellen* av Rózewicz, som Zsámbéki har satt opp i Stuttgart.

Men akkurat nå handler det om Molière. Dette er altså hans tredje oppsetning av *Den gjerrige*, etter oppsetninger i Ungarn og Israel. Men samme stykke med samme regissør har like fullt gitt tre svært forskjellige oppsetninger – i tråd med scenerommets, landets og ensemblets egenart. I Stavanger har Molières komedie fått en avslutning som skulle være en gammel sjøfartsby verdig!

Ingrid Nylander

– Utgangspunktet for å tegne kostymer til *Den gjerrige* var å spørre seg hvordan folk kunne gå kledd i hjemmet til en gjerrig mann, forteller kostymedesigner Ingrid Nylander. – Det vil nødvendigvis synes at han sparer på pengene. Hovedpersonen selv går derfor rundt i en gammel dress som er sydd om, lappete og noen numre for trang. For datteren Élise blir møtet med Valère og kjærligheten en mulighet til å blomstre opp. Hun gjennomgår en gradvis forvandling etterhvert som hun kvitter seg med kjolen hun kanskje har hatt siden konfirmasjonen og flikker på morens forlovelseskjole med stadig nye detaljer.

Kostymene til *Den gjerrige* er imidlertid temmelig realistiske i forhold til mye av det Nylander har laget tidligere. Aller mest kjent vil hun nok være for kostymene til filmen *Jakten på nyresteinene*, som hun arbeidet med i halvannet år. Hovedoppgaven da hun gikk ut fra Kunst- og håndverksskolen i 1991 var fuglekostymer til Aristofanes' farse *Fuglene*, og hun var Kari Gravklevs designassistent i forbindelse med de tallrike vette-kostymene til åpnings- og avslutningsseremonien under OL på Lillehammer.

– Kari Gravklev «adopterte» meg etter hovedfaget, og har betydd utrolig mye for meg, sier Ingrid Nylander. – Det var hele tiden kostymer jeg ville jobb med

Nylander har arbeidet med Gravklev ved en rekke oppsetninger på Det Norske Teatret gjennom årene, bl.a. *Draumkvedet* våren 1994, hvor jeg var ansvarlig for patineringen og ledet en hel stab, og har hatt flere design-oppgaver for teaterhøgskolen og frie grupper. I år skal hun designe kostymene til *Kjærlighetens triumf* av Marivaux på Det Norske Teatret, i regi av svenske Olof Lindquist, og til Bentein Baardsons oppsetning av *Hamlet* på Nationalteatret.

Etter arbeidet med *Jakten på nyresteinene* arbeidet hun som håndverker på Det Norske Teatret i halvannet år, med patinering

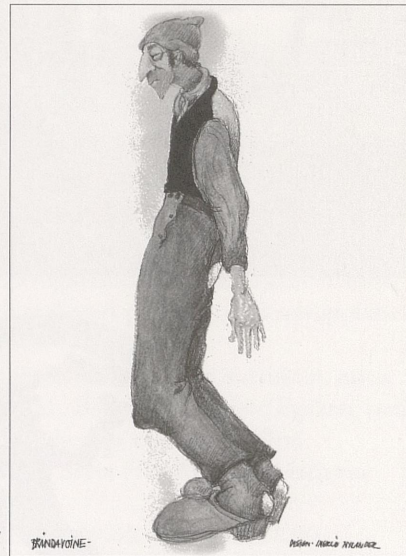
og produksjon av hatter og smykker. Senere i år skal hun holde kurs i patinering under Nordisk Teaterteknisk Treff, med deltakere både fra teatrene og fra motebransjen.

Interessen har vært overveldende:

– Jeg pleier å si at jeg ikke kan sy, men at jeg er veldig flink til å ødelegge! Patinering er veldig viktig – det hadde vært veldig rart om kostymene til *Den gjerrige* hadde sett nye ut!

Ingrid Nylander synes det har vært interessant å arbeide med Gábor Zsámbéki og Csörsz Khell, og er full av lovord om Rogaland Teater:

– Det har vært et veldig hyggelig teater å komme til, og jeg har hatt flinke folk rundt meg. Jeg kommer gjerne igjen!

OTS

NOE GODT ETTER FORESTILLINGEN?

- * UTSØKT A LA CARTEMENY
- * SPENNENDE SMÅRETTER
- * ALLE RETTIGHETER

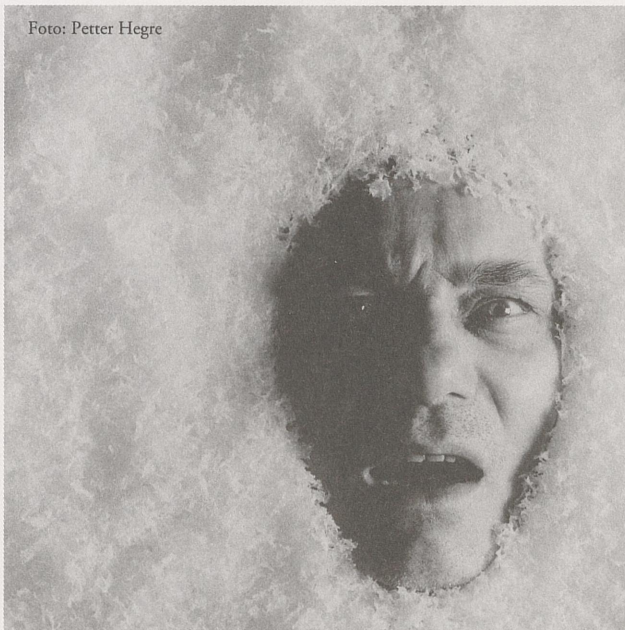
20% RABATT PÅ MAT FOR TEATERGJESTER
MOT FREMVISNING AV TEATERBILET.

FONTENEN Restaurant & Wine Bar. St. Olavsgt. 6. Stavanger

Tlf: 51 53 05 88, Fax: 51 53 39 33

Nå i Kjellerteatret

Foto: Petter Hegre

Gilles og natten

Gilles de Rais er en av middelalderens mest myteomspunne skikkelser. Han var Jeanne d'Arcs venn og kampfelle, og ble utnevnt til marskalk av Frankrike bare 23 år gammel.

I *Gilles og natten* står Gilles de Rais står foran Inkvisisjonen ni år etter at Jeanne d'Arc ble brent på bålet. Han er tiltalt for kjetteri og bestialske forbrytelser.

Hugo Claus har forfattet Gilles' forsvarstale, basert på opptegnelser fra rettsprotokollene.

Spilles mandag-fredag kl. 22.00, lørdag kl. 20.30 fra 20. mars til 25. april.

Nå på Intimscenen

Foto: Kjetil Alsvik

Aske til aske Støv til støv

I sitt nyeste stykke *Aske til aske/Støv til støv* viderefører Astrid Saalbach sine sorgmuntre undergangsvisjoner fra *Morgen og aften* og *Det velsignede barnet*. Rundt en tilsynelatende banal kjærlighetshistorie blant hjerneforskere, tegner Astrid Saalbach et dystert portrett av vår selvopptatte samtid.

Saalbachs landsmann Kim Dambæk er instruktør, mens Åse Hegrenes er scenograf. Bildet viser Ingjerd Egeberg som Nina og Ilse Kramm som hennes mor Jana. Ellers medvirker Mette Arnstad, Svein Harry Hauge, Marianne Holter og Arne Knutsen.

Spilles tirsdag-fredag kl. 19.00, lørdag kl. 18.00.

Kultur opera tør

Depotbiblioteket

98sd 32 107

9868

Sponsing er ikke et spørsmål om veldedighet, men om å forstå seg selv. Hvem er vi som selskap? Hvilke verdier er viktige for oss? Og hva slags samfunn ønsker vi å bidra til?

Elf vil være en kulturoperatør fordi vi er opptatt av å stimulere og utvikle hele individet og ikke bare fagmennesket. Vi vet hvor viktig det er at man tør stå for det man tror på. For kultur og olje har nemlig én ting felles: sannhetens øyeblikk. Før jubelen bryter løs, vet verken kunstneren eller vi om vi har truffet; enten det er publikum eller petroleum.

Elf Petroleum Norge AS
<http://www.elfep.no>